

• ANALİZ

Yargı Reformunda Yeni Dönem

Cem Duran Uzun, Mert H. Akgün

YARGI REFORMUNDA YENİ DÖNEM

CEM DURAN UZUN
MERT H. AKGÜN

COPYRIGHT © 2025

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN: 978-625-6583-58-0

Editörya: Ebrar Üzümcü, Mustafa Said İşeri, Berrin Çalışkan, Melisa Onuk
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ: YARGI VE HUKUKTA REFORM ARAYIŞI | 8

YARGININ BAĞIMSIZLIĞI VE ETKİNLİĞİ | 10

MAKUL SÜREDE YARGILAMA | 11

İNSAN KAYNAĞI KAPASİTESİ | 13

CEZA ADALETİ SİSTEMİ | 14

ADALETE ERİŞİM VE TEKNOLOJİ DESTEKLİ ADALET | 17

SONUÇ | 18

Bu analizde strateji belgesi; yargı bağımsızlığı ve etkinliği, makul sürede yargılama, insan kaynağı kapasitesi, ceza adaleti sistemi, adalete erişim ve teknoloji destekli adalet şeklinde beş başlıkta ve somut hedefler ışığında analiz edilmektedir.

ÖZET

2025-2029 arasını kapsayan ve 5 amaç, 45 hedef ile 264 faaliyetten oluşan Dördüncü Yargı Reformu Strateji Belgesi; hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, hukuki güvenlik, yargının etkinliği, güven ve memnuniyet, teknoloji destekli adalet, mesleki yetkinlik şeklinde altı tema etrafında şekillendirilmiştir. Özellikle makul sürede yargılama ve ceza adaleti sisteminin revizyonu strateji belgesinin en çok üzerinde yoğunlaştığı konu başlıklarıdır. Hedeflerin hayata geçmesi için önümüzdeki dönemde Meclisin peyderpey yargı yasa paketlerini kabul etmeye başlaması beklenmektedir.

Bu analizde strateji belgesi; yargı bağımsızlığı ve etkinliği, makul sürede yargılama, insan kaynağı kapasitesi, ceza adaleti sistemi, adalete erişim ve teknoloji destekli adalet şeklinde beş başlıkta ve somut hedefler ışığında analiz edilmektedir.

GİRİŞ: YARGI VE HUKUKTA REFORM ARAYIŞI

Türkiye, yargı kurumlarının ve yargısal süreçlerin ıslahını çok uzun yıllardır gündeminde bulundurmaktadır. Reform ihtiyacının bir sorun ve eksikliğe işaret ettiği de açıktır. Fakat bunun hiç de güncel bir olgu olmadığını ve iz düşümlerine epey eski tarihlerde rastlanabileceğini söylemek mümkündür. Mesela 17. yüzyılın meşhur siyasetnamelerinden *Koçi Bey Risalesi*'nde Osmanlı adalet sistemindeki hakim aktör olan kadılarda aranması gereken niteliklerden söz edilirken yargının insan kaynağındaki nitelik eksikliğinden şikayet edilmiştir.

Yargının yeniden yapılandırılması Türk modernleşmesinin de bir parçasını oluşturmuştur. Avrupa devletlerinden hukuk resepsiyonu, mahkeme teşkilatlarının ve hukuk eğitiminin modernize edilmesi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e yüz yıllık bir dönemde yargı reformunu karakterize eden unsurlardır. Fakat bu önemli adımlar daha çok yargının normatif ve kurumsal zeminine ilişkin düzenlemelerdir.

Buna binaen modernleşme çabalarından sonra da adalet sistemine ilişkin sorunlar ortadan kalkmamış, Türkiye 21. yüzyıla yargıda pek çoğu kronikleşmiş yapısal sorunlar yumağıyla girmiştir. Bitmeyen yargılamalar, personel kaynağı ve fiziki altyapı eksiklikleri Türk yargısının sürekli birlikte anıldığı gerçeklikler olmuştur. Köhne adliye binaları ve sürüp giden davalar popüler kültürde de kendisine yer bulmuştur. Bunlara adli süreçlerdeki ideolojik tutumlar, yargının kendini bir vesayet aracı olarak konumlandırması, darbelerin siyasi davalar ve tasfiyelerle yargı üzerinde meydana getirdiği tahribat da eklenince ortaya derin ve yapısal bir sorunlar kümesi çıkmıştır.

Bu denli problemlili bir yargı organının bireyler ve kurumlar arası güveni tesis edemeyeceği gibi “toplum sözleşmesi”ne zarar vererek çeşitli kamu düzeni problemleri üretebileceği açıktır. Hatta en önemli fonksiyonu sahip olduğu şiddet tekeliyle düzen ve güvenliği sağlamak olan devleti varoluşsal bir krize sürükleyebilecektir. Bu anlamda bir beka tehdidinden dahi söz edilebilir.

Adalet sisteminin içinde bulunduğu kriz halinin sosyal, politik ve ekonomik yansımaları 1990’ların sonlarından itibaren parlamento ve hükümetleri çözüm yönünde harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik sürecinin önemli bir katalizör olduğunu vurgulamak gerekir. Bu dönemde 1999 ve 2001 Anayasa değişiklikleri ile kısmi reformlar yapılmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemelerinden asker üyenin çıkarılması, adil yargılanma hakkının ve kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği ilkesinin Anayasa’ya eklenmesi bu yılların eseridir.

Ancak bunlar hep vesayetın sınırları ve koalisyon hükümetlerinin imkanları çerçevesinde yapılabilmektedir. AB çapısıyla desteklenmiş yargı ve hukuk reformunun asıl çıktıları ise ancak 2000’lerde alınmıştır. AK Parti iktidarlarıyla reform iradesi ivme kazanmış, 2009’a gelindiğinde ise reformun takvime bağlı olarak ve sistematik şekilde yürütülebilmesi için strateji belgeleri kabul edilmeye başlanmıştır.

Bugüne kadar 2009, 2014 ve 2019’da olmak üzere üç yargı reformu strateji belgesi kabul edilmiştir.¹ Bu doğrultuda hak ve özgürlüklerin korunması, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, insan kaynaklarının nitelik ve niceliğinin artırılması, savunma hakkının etkin kullanımının sağlanması, adalete erişimin kolaylaştırılması, ceza adaleti sisteminin iyileştirilmesi, medeni ve idari yargı süreçlerinin hızlandırılması ve alternatif uyuşmazlık çözüm yolları başlıklarında önemli mesafeler katedilmiştir. Yapılanların sadece dökümü bile yüzlerce sayfalık bir doküman oluşturmaktadır.²

Nihayet reform iradesinin sürekliliğinin bir göstergesi olarak 2025-2029 arasını kapsayan Dördüncü Yargı Reformu Strateji Belgesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 23 Ocak’ta “Türkiye Yüzyılı Adaletin Yüzyılı” motto-suyla açıklanmıştır.³ 5 amaç, 45 hedef ve 264 faaliyetten oluşan strateji belgesi; hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, hukuki güvenlik, yargının

2017 Anayasa değişikliğinin asıl olarak hükümet sistemine odaklandığı, yargı organı ve temel haklara ilişkin çok az düzenlemeye yer verdiği düşünüldüğünde yeni anayasanın yargı reformu açısından da önemli fırsatlar içerdiğini belirtmek mümkündür.

1 “I. Yargı Reformu Stratejisi 2009-2015”, Yargı Reformu Stratejisi, (2009), <https://yargireformu.adalet.gov.tr/Sayfa/1-yargi-reformu>, (Erişim tarihi: 29 Ocak 2025); “II. Yargı Reformu Stratejisi 2015-2019”, Yargı Reformu Stratejisi, (2015), <https://yargireformu.adalet.gov.tr/Sayfa/2-yargi-reformu>, (Erişim tarihi: 29 Ocak 2025); “III. Yargı Reformu Stratejisi 2019-2023”, Yargı Reformu Stratejisi, (2019), <https://yargireformu.adalet.gov.tr/Sayfa/3-yargi-reformu>, (Erişim tarihi: 29 Ocak 2025).

2 Mert H. Akgün, “Yargı Reformunda Yeni Sayfa”, *Sabah*, 18 Ocak 2025.

3 “Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029”, T.C. Adalet Bakanlığı, (2025), <https://yargireformu.adalet.gov.tr/dosyalar/TurkiyeYuzyiliYargiReformuStratejisi.pdf>, (Erişim tarihi: 29 Ocak 2025).

etkinliği, güven ve memnuniyet, teknoloji destekli adalet, mesleki yetkinlik şeklinde altı tema etrafında şekillendirilmiştir.

Yapılan açıklamalara göre strateji belgesi hayli uzun süren bir çalışma neticesinde şeffaf ve katılımcı bir süreçle hazırlanmıştır. Bir yılı aşan süre boyunca hem vatandaşların hem de kurumsal paydaşların görüşleri alınmış; yüksek yargıda, istinafta ve ilk derece mahkemelerinde görev yapan yargı mensupları ve sivil toplum kuruluşlarıyla değerlendirme toplantıları yapılmıştır.

Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK), yüksek mahkemeler, Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu, Türkiye Adalet Akademisi, Türkiye Barolar Birliği ve barolar, Yükseköğretim Kurulu ve hukuk fakülteleri, Türkiye Noterler Birliği, Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumunun konuyla ilgili yazılı görüşleri alınmış ve toplantılar düzenlenmiştir. Kamuya açılan internet sitesi aracılığıyla vatandaşlardan Adalet Bakanlığına ulaşan görüş ve öneri sayısı 56 bini geçmiştir.

Bu analizde strateji belgesi; yargı bağımsızlığı ve etkinliği, makul sürede yargılama, insan kaynağı kapasitesi, ceza adaleti sistemi, adalete erişim ve teknoloji destekli adalet şeklinde beş başlıkta ve somut hedefler ışığında analiz edilmektedir.

YARGININ BAĞIMSIZLIĞI VE ETKİNLİĞİ

Yargı bağımsızlığı konusunda strateji belgesinin en çarpıcı ve somut hedefi hakim ve cumhuriyet savcılarının coğrafi teminat getirilmesidir. “Hakim ve cumhuriyet savcılarının nakilleri coğrafi teminat çerçevesinde gerçekleştirilecektir” hedefiyle hakim ve savcılarının bağımsızlığı ve güvenceleri açısından kritik önemi haiz bir tahhütte bulunulmuştur. Coğrafi teminatla objektif kriterlere bağlı bir yasal tayin güvencesi sayesinde hakim ve savcılarının görevlerini daha bağımsız olarak yerine getirebilmeleri amaçlanmıştır. Strateji belgesinde yine aynı amaç doğrultusunda şu hedeflere de yer verilmiştir:

- Hakim ve cumhuriyet savcılarının disiplin süreçlerindeki hakları genişletilecek ve soruşturmaların terfiye etkisine ilişkin hükümler mesleki öngörülebilirlik kapsamında gözden geçirilecektir.
- Disiplin suçları ve disiplin cezaları, yargısal verimliliği içerecek daha objektif ölçütlerle yeniden tanımlanacak ve soruşturmalar için düzenlenen süreler öngörülebilirlik ve hakimlik teminatı çerçevesinde yeniden belirlenecektir.

Coğrafi teminatın hayata geçirilmesi durumunda hakimlik teminatı ve hakim reddi gibi kurumların yanında yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını güçlendirecek önemli bir unsur olacaktır. Belgede ayrıca anayasa çalışmalarına atıfta

bulunularak yeni anayasa bağlamında yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının güçlendirileceği vurgusu yapılırken şu hedeflere yer verilmiştir:

- Yargı görevi yapanların her türlü baskıdan uzak, hukuka bağlı, vicdani kanaatlerine göre hak ve adaleti gözeterek karar vermelerini sağlayacak teminatlarının artırılması
- HSK ve yargı kurumlarının yapılarının yeniden değerlendirilmesi
- Hukuk ve idari yargılama usullerinde süreçlerin sadeleştirilmesi, arabuluculuk ve tahkim kurumunun etkinliğinin artırılması, farklı alanlarda kurumsal tahkim kurumunun yaygınlaştırılması, alacaklı ve borçlu arasındaki hassas dengeyi gözetecek yeni bir icra ve iflas kanununun hazırlanması

2017 Anayasa değişikliğinin asıl olarak hükümet sistemine odaklandığı, yargı organı ve temel haklara ilişkin çok az düzenlemeye yer verdiği düşünüldüğünde yeni anayasanın yargı reformu açısından da önemli fırsatlar içerdiğini belirtmek mümkündür.

Diğer taraftan yargının etkinliğini artırmak amacıyla hukuk ve idari yargılama usullerinde süreçlerin sadeleştirilmesi, arabuluculuk ve tahkim kurumunun etkinliğinin artırılması, farklı alanlarda kurumsal tahkim kurumunun yaygınlaştırılması, alacaklı ve borçlu arasındaki hassas dengeyi gözetecek yeni bir icra ve iflas kanununun hazırlanması da hedeflenmektedir.

MAKUL SÜREDE YARGILAMA

Daha etkin bir adalet sistemi oluşturabilmek amacıyla makul sürede yargılanma ve yargısal verimlilik ilkeleri temelinde çok sayıda somut hedef strateji belgesinde kendine yer bulmuştur. Burada hızlı değil makul sürede yargılanma vurgusunun anlamlı olduğunu belirtmek gerekir. Adli merciler yargılamayı hak ve özgürlükleri gözeterek mümkün olan en kısa sürede tamamlamakla yükümlüdür. Bu nedenle süratli yargılama ile hak ve özgürlüklerin bağdaştırılması şarttır.

Uzun yıllar Türkiye’de yargıya ilişkin temel eleştiri noktalarından birisi daima davaların çok uzun sürmesi olmuştur. Strateji belgesinde yargı teşkilatının organizasyon yapısı, temyiz kanun yolu, istinaf, ihtisaslaşma, adli süreçler, bilişim teknolojileri, adalet komisyonları, teftiş, bilirkişilik, tebligat ve adli tıp alanlarında öngörülen faaliyetlerin hedeflerinden birçoğu farklı başlıklarda yer alsa da aslında yargıda yaşanan gecikmeleri önleme ve adaletin en kısa sürede tesisini sağlama amacına yöneliktir. Gerçekten strateji belgesi en büyük ağırlığı hızlı yargılamaya vermiştir.

Strateji belgesinde somut bir hedef olarak temyiz ve istinaf aşamasında altı aylık azami hedef sürenin öngörüldüğü ve bu süreye ulaşmak amacıyla yüksek

mahkemelerin ve istinaf mercilerinin kapasitelerinin güçlendirileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda şu tedbirlerin alınması hedeflenmiştir:

- Yargıtay ve Danıştayın daire ve üye sayılarının iş yüküyle orantılı olacak şekilde yeniden belirlenmesi
- Temyiz kanun yolunda zorunlu olmadıkça kısmi inceleme yapılmaması
- İstinaf mahkemelerinde daire ve hakim sayılarının iş yüküyle orantılı ve zamanlaşmayı sağlayacak şekilde artırılması, dairelerin tek heyetle çalışmasının sağlanması

Yine yerinde bir hedef olarak istinaf incelemesinin sadece dosyanın bölge adliye mahkemesine geliş tarihine göre değil aynı zamanda davanın ilk derece mahkemesine açıldığı tarihin dikkate alınması suretiyle yapılması faaliyetine yer verilerek uzun süren davaların öncelikli çözümü amaçlanmaktadır.

Yargının hızlanmasına yönelik olarak diğer hedefler şu şekilde sıralanabilir:

- Duruşmaların kesintisiz devamı ilkesine uyulacak ve kanunda gösterilen istisnai hallerde duruşmaların en fazla iki ay ertelenebilmesi sağlanacaktır.
- İlk derece yargılamalarında dosyalara bakma sırasına ilişkin uygulamanın makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin önleyecek şekilde düzenlenmesi sağlanacaktır.

Strateji belgesinde somut bir hedef olarak temyiz ve istinaf aşamasında altı aylık azami hedef sürenin öngörüldüğü ve bu süreye ulaşmak amacıyla yüksek mahkemelerin ve istinaf mercilerinin kapasitelerinin güçlendirileceği belirtilmiştir.

- Duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden çözülebilecek uyuşmazlıkların kapsamı genişletilecektir.
- Bozma kararı verilen dosyaların öncelikle ve ivedilikle görülmesi sağlanacaktır.

Öte yandan yargının iş yükünü azaltmak ve hızlandırmak amacıyla bazı çekişmesiz yargı işleri ve henüz davanın açılmamış olduğu dönemle sınırlı olmak üzere delil tespiti gibi işlemlerin noterler tarafından yapılabilmesi hedeflenmiştir. Strateji belgesine göre vasiyetnamenin açılması ve mirasçı atama belgesinin verilmesi, tevdi yerinin belirlenmesi, ortak konuta davet, malın ayıplı olup olmadığının tespiti gibi bazı çekişmesiz yargı işleri ile henüz davanın açılmamış olduğu dönemle sınırlı olmak üzere delil tespitinin noterlikler tarafından da yapılabilmesi sağlanacaktır.

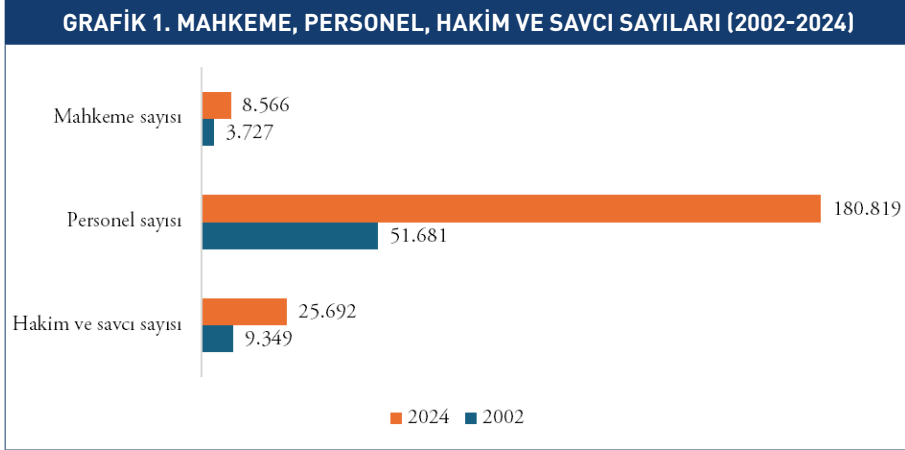
Bununla birlikte yargının iş yükünü azaltma ve adaleti hızlandırma hedefine tek başına Adalet Bakanlığı ve yargının çabalarıyla ulaşılmasının güç olduğunu belirtmek gerekir. Hakim ve savcı sayısını artırmak ve yargının kurumsal kapasitesini güçlendirmek yerinde tedbirler olsa da eğer sisteme giren dosya sayısı artmaya devam ederse sorun çözülmeyecektir. Bu açıdan hukuki sorun üreten kaynakların kurutulması, uyuşmazlıkların azaltılması ve mümkün olduğunca mevcut uyuşmazlıkların alternatif yollarla çözülmesi fayda sağlayacak-

tır. Diğer bir ifadeyle yargıyı büyütmenin yanında sisteme giren uyumsuzlukların azaltılması yolunda çalışılması da elzemdir.

İNSAN KAYNAĞI KAPASİTESİ

Son yirmi yılda yargı teşkilatının fiziki ve insan kaynağı altyapısında yaşanan eksikliğin giderilmesi yolunda önemli mesafeler katedilmiştir. Bu son derece önemli bir meseledir zira adalet hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesinin yolu yeterli sayı ve yetkinlikte hakim/savcı ve personel ile bu hizmetin muhatabı vatandaşlar ve yargı makamları için uygun mekanların tahsis edilmesinden geçmektedir.

Bu çerçevedeki iyileşmeleri sayısal olarak da takip etmek mümkündür. 2002'de 78 olan müstakil adliye sayısı 379'a, kapalı alan miktarı ise 569 bin 59 metrekareden 6 milyon metrekareye çıkarılmıştır. FETÖ'den arındırma sürecine rağmen hakim-savcı ve personel sayılarında iki-üç kata ulaşan artışlar yaşanmıştır. Hakim ve savcı sayısı 2002'de 9 bin 349 iken 2024'te 25 bin 692'ye, personel sayısı da 51 bin 681'den 180 bin 819'a yükseltilmiştir.

Bu sayısal gelişmelere özellikle son iki strateji belgesi döneminde nitelik yönünden iyileştirmeye gitme çabası da eklenmiştir. Yargının en önemli aktörleri olan hakim ve savcıların mesleğe kabulü ve eğitimleriyle ilgili olarak peşi sıra yargı paketleriyle düzenlemeler yapılmıştır. Daha nitelikli hakim ve savcılarının istihdam edilmesine yönelik olarak hukuk fakültelerine girişte başarı sırası sınırlaması, hakimlik ve savcılık mesleklerine girişteki mülakat sınav komisyonuna yüksek mahkeme ve HSK temsilcilerinin dahil edilmesi, hakim ve savcı yardımcılığı kurumu ve hukuk mesleklerine giriş sınavı gibi köklü reformlar hayata geçirilmiştir.

Yeni strateji belgesi hakim ve savcılara ilişkin nitelik hassasiyetini somut hedefler belirleyerek sürdürmüştür. Bu çerçevede hukuk eğitiminden hakim ve savcı yardımcılarının mesleki eğitimlerini tamamladığı Türkiye Adalet Akademisine kadar bir dizi faaliyetin hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

- Hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralaması aşamalı şekilde yükseltilecektir.
- Hukuk fakültelerine yerleştirmede esas alınan puan türünün hukuk eğitiminin niteliğine uygun bir şekilde yeniden belirlenmesi için çalışmalar yürütülecektir.
- Hukuk fakültesi açılmasında aranan kriterler yeniden belirlenecektir.
- Türkiye Adalet Akademisi bünyesinde “Hukuk Araştırmaları Merkezi” kurulacaktır.
- Hakim ve savcı yardımcılığı sınav sürecinin test, yazılı sınav ve mülakat aşamalarından oluşması sağlanacaktır.
- Yurt dışında yabancı dil öğrenimi gören ve lisansüstü eğitim alan hakim ve cumhuriyet savcısı sayısının artırılması sağlanacaktır.
- Hakim ve cumhuriyet savcılarının yurt dışı uygulamalarını yerinde görmeleri için çalışma ziyareti yapmaları ve staj imkanlarının artırılması sağlanacaktır.
- Hakimlerin hukuk ve ceza hakimi olarak ihtisaslaşmaları sağlanacaktır.

CEZA ADALETİ SİSTEMİ

Türkiye’de bir süredir “cezasızlık algısı” olarak isimlendirilen ve özellikle adi suçlarda faillerin yeterince cezalandırılmadığına ilişkin yaygın bir toplumsal kanaatin bulunması olarak açıklanabilecek bir sorunun varlığından söz edilmektedir. Esasen daha çok insan hakları ihlallerine özgülenmiş bir kavram olan “cezasızlık”

Makul sürede yargılama ve ceza adaleti sisteminin revizyonu strateji belgesinin en çok üzerinde yoğunlaştığı konu başlıklarıdır.

(*impunity*) BM tarafından “failin suçlanmasını, tutuklanmasını, yargılanmasını ve suçlu bulunursa gerekli cezalara çarptırılmasını ve mağdurların zararlarını tazmin etmelerini sağlayacak bir soruşturmaya tabi tutulmadığı için cezai, hukuki, idari veya disiplinle ilgili süreçlerde hesap sorulamaması” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴

Dolayısıyla bugünkü tartışma bağlamında cezasızlık meselesi adi suçlara verilen hapis cezalarının caydırıcılığı bağlamında farklı bir zeminde yer almaktadır. Türkiye’de suçlar için öngörülen cezaların yeterli olmadığı, suçluların yaptıklarının yanına kar kaldığı ve ceza adaleti sisteminin suçlulara karşı etkin bir mücadele yürütemediği şeklindeki cezasızlık algısı gün geçtikçe güçlenmektedir. Toplumda bu yönde güçlü bir algı olduğu, yargı ve güvenlik sistemimizde bu algıyı besleyen bazı sorunların olduğu bir gerçektir. Ancak hukuki gerçekliğin bu algıları teyit etmediğini belirtmek gerekir.

⁴ “E/CN.4/2005/102/Add.1”, BM, <https://docs.un.org/en/E/CN.4/2005/102/Add.1>, (Erişim tarihi: 29 Ocak 2025).

Güncel anlamıyla cezasızlık algısı, olgularla tam olarak doğrulanamasa da toplumun adalet sistemine ilişkin temel eleştiri konularından biri haline gelmiştir. Nitekim strateji belgesi de bu konuya önem vermiş, “ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması” amacıyla suç, yaptırım ve infazda denge kurulacağı, soruşturmaların kısa sürede etkin bir şekilde yürütülmesinin sağlanacağı, ceza adaletinde caydırıcılığın artırılacağı, ceza infaz ve denetimli serbestlik sisteminin kapasitesinin geliştirileceği belirtilmiştir.

Bu amaca yönelik bilişim ve dolandırıcılık suçları konusunda öngörülen düzenlemeler, suça eğilimli madde bağımlılarına yönelik tedbirler, trafikte işlenen suçlar için yeni yaptırımların öngörülmesi, kutlamalarda silah kullanılmasının caydırılması, infaz sisteminde hükümlülerin ıslahı ve topluma kazandırılmasını sağlayacak programların hayata geçirilmesi gibi faaliyetler strateji belgesinde önemli bir yer işgal etmiştir.

Toplumun sinir uçlarına dokunan ve infiale sebep olan suçlar meydana geldiğinde geçmişte ilk akla gelen tepkilerden birisi suç için öngörülen cezaların artırılması olmuş ve çok sayıda “tepki yasası” çıkarılmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Türk Ceza Kanunu’nda öngörülen cezalar hem geçmişle kıyaslandığında hem de diğer ülkelerin ceza yasaları incelendiğinde zannedildiğinin aksine gayet yüksektir. Özellikle 2005’teki ceza hukuku reformuyla eskiye kıyasla pek çok suçta cezaların ağırlığı ve infaz sürelerinin üç-dört kata varacak şekilde artırıldığı notu da düşülmelidir. 2005’ten sonra da caydırıcılık ve suçu önlemeye dönük düzenlemelerin hayata geçirilmesine çeşitli suç tipleri özelinde devam edilmiştir. Örneğin:

- Cinsel saldırı suçunun nitelikli haline (m. 102/2) verilecek hapis cezasının alt sınırı 7 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır.
- Çocuğun cinsel istismarı suçunun nitelikli haline verilecek hapis cezasının alt sınırı 8 yıldan 16 yıla (mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması halinde ise bu cezanın alt sınırı 18 yıla) çıkarılmıştır.
- Çocuğun cinsel istismar sonucu ölümüne sebebiyet verilmesi halinde (ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olan) hükümlünün cezaevinde geçireceği asgari infaz süresi 30 yıldan 39 yıla çıkarılmıştır.
- Kasten basit yaralama suçunun kadına karşı işlenmiş olması durumunda verilecek hapis cezasının alt sınırı 4 aydan 6 aya çıkarılmıştır.
- Kadına karşı işkence suçundaki cezanın alt sınırı 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır.
- Bunun dışında özellikle kadınların mağdur olduğu ısrarlı takip (*stalking*) fiili 2 yıla kadar hapis cezası verilebilen ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir (Suçun çocuğa, ayrılık kararı verilen veya boşanılan eşe karşı işlenmesi durumunda hapis cezasının süresi 3 yıla kadar çıkabiliyor).

- Benzer şekilde kasten öldürme suçunun kadına karşı işlenmiş olması halinde failin müebbet değil ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılması öngörülmüştür. Böylece hükümlü “iyi halli” bile olsa cezaevinde geçireceği asgari süre 24 yıldan 30 yıla çıkarılmıştır.

Ceza ve infaz süreleri arasındaki farklılık, esas itibarıyla hükümlünün cezaevindeki süreyi iyi halli olarak geçirdiğinin tespiti şartıyla ve birtakım tedbirler eşliğinde erken tahliyesine imkan tanıyan koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik uygulamalarından kaynaklanmaktadır.⁵

Ceza Kanunu içinde nispeten hafif yaptırımlarla karşılanan suçlarda failin cezasının bu nevi uygulamaların etkisiyle cezaevinde infaz edilmemesi, söz konusu fiil hayatında ciddi bir tesire yol açmış mağdur vatandaşta caydırıcılığın sağlanmadığı ve adaletin yerine getirilmediği duygusu oluşturabilmektedir. Bunu ortadan kaldıracı belgelere strateji belgesinde şu hususlar belirtilmiştir:

Strateji belgesinde suç, yaptırım ve infazda denge kurulacağı, soruşturmanın kısa sürede etkin bir şekilde yürütülmesinin sağlanacağı, ceza adaletinde caydırıcılığın artırılacağı, ceza infaz ve denetimli serbestlik sisteminin kapasitesinin geliştirileceği belirtilmiştir.

- Hapis cezasının üst sınırı 2 yıldan fazla olmayan ve tutuklama yasağına tabi olan suçlarda kişinin davranışlarının yeniden bir suç işleyeceği hususunda kuvvetli şüphe oluşturması, suçun işleniş şekli, suçun kamu düzenini ağır şekilde bozma tehlikesi gözetilerek tutuklama tedbirine başvurulabilmesine yönelik düzenleme yapılacağı

- Maktu oranlı denetimli serbestlik uygulamasının cezaların caydırıcılığı açısından yeniden değerlendirileceği

- Hükümlünün denetimli serbestlik tedbiri süresince suçun mahiyetine uygun yükümlülüklerle tabi tutulmasının sağlanacağı

Strateji belgesi toplumun yetersiz caydırıcılık konusunda en çok şikayetçi olduğu kara yolu trafiğinde işlenen suçlara ayrı bir parantez açmıştır. Bu bağlamda vatandaşın adalet duygusunu ve yargıya güvenini güçlendirmesi amacıyla şu hedeflere yer vermiştir:

- Trafikte işlenen suçlar ile trafik güvenliğini tehlikeye uğratan kabahatlerin yaptırımlarının caydırıcılığın göz önünde bulundurulması suretiyle yeniden belirlenmesi

- Trafikte saldırı amacıyla araçtan inme gibi davranışların sürücü belgesinin geri alınması da dahil olmak üzere müstakil yaptırıma bağlanması
- Ölümlü veya yaralanmalı trafik kazalarında zaruret dışında olay yerinin terk edilmesinin ayrı bir suç olarak düzenlenmesi

Bunun dışında akıl hastaları ve madde bağımlılarının rehabilite olmadan toplum hayatına katılmalarını engellemeye yönelik mevzuatta yer alan hükümlerin yeniden ele alınacağı vurgulanması suçu önleme amacı taşıyan önem-

⁵ Mert Hüseyin Akgün, “Cezasızlık Algısı ve Cezalandırma Üzerine”, *Kriter*, Cilt: 9, Sayı: 95, (2024).

li bir hedefdir. Şehir hastaneleri bünyesinde oluşturulan tutuklu ve hükümlü adli psikiyatri servislerinin sayısının artırılması, uyuşturucu madde bağımlıları için rehabilitasyona uygun müstakil ceza infaz kurumlarının oluşturulması ve uyuşturucu suçlarında denetimli serbestlikten faydalanan yükümlülere yönelik özelleştirilmiş müdahale programlarının geliştirilmesi bu başlık altında öngörülen faaliyetlerdir.

Ancak yapılacak tüm ceza yasası düzenlemelerinde cezalandırmanın; caydırıcılık, tehlikeliliğe karşı toplumu koruma ve bilhassa ıslah edici fonksiyonlarını bağdaştıracak bir anlayışla hareket edilmesi gerektiğinin altı çizilmelidir. Toplumsal sorunların çözümünün tek başına ceza adaleti sisteminden beklenmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle adalet sistemimizde cezasızlık algısını besleyen birtakım sorunlar olsa da çözümün sadece burada aranmaması; hukuk, eğitim, sağlık ve sosyal politikaların bütüncül bir çerçevede değerlendirilmesi elzemdir.

ADALETE ERİŞİM VE TEKNOLOJİ DESTEKLİ ADALET

Adalete erişim, vatandaşın hak arama yollarını etkin şekilde kullanabilmesini ifade eden ve anayasal temele sahip bir husustur. Önceki belgelerde olduğu gibi son strateji belgesi de adalete erişimi kolaylaştıracak ve bu bağlamda dijital teknolojilerin adli süreçlerde daha etkili şekilde kullanılmasını sağlayacak hedeflere yer vermiştir. Bu çerçevede alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından adli yardıma, mağdur destekleri ve kırılgan grupların yargıya erişiminden koruyucu hukuk uygulamalarına uzanan geniş bir yelpazede çok sayıda faaliyetin hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda bilhassa şu hedefler somut içerikleri ve muhtemel etkileri sebebiyle önem arz etmektedir:

- Asliye hukuk mahkemelerinde görülen alacak ve tazminat davaları başta olmak üzere dava şartı arabuluculuk uygulamasının kapsamı genişletilecektir.
- İdarenin taraf olduğu tam yargı davalarında sulh müessesesine başvuru zorunlu kılınacaktır.
- Hukuki destek ve yargılama giderlerini karşılamayacak olan kişilerin avukatlık hizmetlerinden faydalanabilmesini amaçlayan adli yardıma ayrılan mali kaynak artırılabilecektir.
- Aile içi ve kadına yönelik şiddet suçları soruşturma bürolarının yaygınlaştırılması ve bu bürolarda görev alacak cumhuriyet savcılarının uzmanlaşması sağlanacaktır.
- Adli yardım başvuru formları engellilerin engel durumlarına özgülenerek daha erişilebilir hale getirilecektir.

- Mağdur ve tanık haklarına ilişkin hazırlanan materyaller engelli bireyler için erişilebilir hale getirilecektir.
- Yaşlı ve engelli mağdurların ifadelerinin adli görüşme odalarında alınmasına yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar yapılacaktır.
- İşitme engelli bireylerin adli süreçte beyanlarını daha rahat verebilmelerini sağlayacak görüntülü işaret dili tercümanlığı hizmeti sunulacaktır.
- İşitme engelli bireylerin adliyelerdeki iş ve işlemleri için ihtiyaç duyabilecekleri bilgilendirme ve yönlendirme hizmetlerine mobil uygulama aracılığıyla ulaşılması sağlanacaktır.
- Adalet personeline yönelik olarak engellilerin adalete erişiminde faydalanabilecekleri eğitim modülü hazırlanacaktır.

Bilişim sistemlerinin adalet hizmetlerinde kullanılması da adalete erişimle yakından ilişkili olan önemli bir yargı reformu bileşenidir. Dijital çözümlerin hak ve özgürlükleri gözetmek kaydıyla yargısal süreçlerde etkin kullanımı adalete erişimin yanı sıra makul sürede yargılama ve yargısal giderlerden tasarruf edilmesine de ciddi katkılar sağlayacaktır. Strateji belgesi bu anlayış doğrultusunda yapay zekanın (YZ) yargısal kullanımına ilk kez yer vermiş, Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) ve e-Duruşma sisteminin gelişimine ilişkin hedefler benimsemiştir. Bu bağlamda şu hedefler dikkat çekicidir:

- Yargılama faaliyetlerini destekleyici YZ temelli öneri sistemleri geliştirilecektir.
- YZ teknolojisinin bilişim sistemine entegrasyonu sağlanarak vatandaşların adalete erişimi kolaylaştırılacak ve yargılama süreçleri hızlandırılacaktır.
- Makul sürede yargılanma hakkı ve adalete erişimin geliştirilmesi amacıyla dijital çözüm platformları, çevrim içi uyuşmazlık çözüm yöntemleri ve elektronik duruşma yöntemleri geliştirilecektir.
- Duruşmaların elektronik ortamda kayıt altına alınması sağlanacaktır.
- Hukuk mahkemelerinde e-Duruşma uygulaması istinabe işlemlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacaktır.
- Günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilen, güncel teknolojilerle uyumlu ve siber güvenlik önlemleri güçlendirilmiş yeni UYAP yazılımı tamamlanacaktır.

SONUÇ

Sonuç olarak somut hedefleri esas alan ümit verici bir strateji belgesinin benimsendiğini söylemek mümkündür. Zira Adalet Bakanlığı kadroları geçtiğimiz üç belgenin hazırlık ve uygulama süreçlerinde önemli bir birikim kazanmış ve bu tecrübenin yeni strateji belgesine yansıdığı görülmektedir. Özellikle makul sürede

yargılama ve ceza adaleti sisteminin revizyonu strateji belgesinin en çok üzerinde yoğunlaştığı konu başlıklarıdır. Hedeflerin hayata geçmesi için önümüzdeki dönemde Meclisin peyderpey yargı yasa paketlerini kabul etmeye başlaması beklenmektedir. Paketlerin içerdiği yasal düzenlemeler takip edilmelidir.

Bu noktada strateji belgesinin hem kendisi hem de yargısal süreçler için bir takip, izleme ve değerlendirme sistemi öngördüğü vurgulanmalıdır. Strateji belgesinde hedeflerin yerine getirileceği takvime ilişkin açık ve ölçülebilir bir “eylem planı” hazırlanacağı ve uygulama raporları üzerinden izleme ve değerlendirme sistemi kurulacağı belirtilmiştir. Bu sayede açıklanan faaliyetlerin kağıt üzerinde kalmayacağı ve izlenebilir bir sistem ihdas edileceği söylenebilir.

Ayrıca strateji belgesi Adalet Bakanlığı ve HSK bünyelerinde ayrı izleme ve değerlendirme merkezlerinin kurulacağını belirtmektedir. Bu bağlamda adalet hizmetlerinin zamanında, etkin ve kaliteli bir şekilde sunulması için kurumsal performans ve verimliliğe ilişkin çalışmalar yapmak üzere Adalet Bakanlığı bünyesinde “Adalet Teşkilatı Performans ve Verimliliği Daire Başkanlığı”nın; yargısal faaliyetlerin yerine getirilmesinde başta hedef süre uygulaması olmak üzere kurumsal performans ve verimliliğe ilişkin çalışmalar yapmak için HSK bünyesinde “Yargı Teşkilatı Performans ve Verimliliği Birimi”nin kurulacağı ifade edilmiştir.

Reform süreci konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer sorun alanı ise bazı yargısal uygulamaların ve iletişim sorunlarının, algıları olguların önüne geçirmesi sonucu büyük reformları gölgelemesidir. Özellikle sosyal medyanın son yıllarda bazı sembolik davalarda oluşturduğu bilgi kirliliği adalet sistemi hakkında kamuoyunu olumsuz etkilemektedir. Yakından izlenen bir dava yıllar alan reformların önüne geçebilmektedir. Esasen strateji belgesi dezenformasyonun önüne geçebilme adına etkili bir iletişim mekanizması kurmayı da hedeflemektedir. Bu çerçevede Adalet Bakanlığı bünyesinde adalet hizmetlerine dair doğru bilgilerin kamuoyuyla zamanında paylaşılması için kurumsal bir yapının oluşturulması hedefine de yer verilmiştir.

YAZARLAR HAKKINDA

CEM DURAN UZUN

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora eğitimlerini tamamladı. Doktora tez çalışması Adalet Yayınevi tarafından "Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı" başlığıyla yayınlandı. 2006-2007 yıllarında University of North Carolina at Charlotte'ta (UNCC) bir yıl süreyle misafir araştırmacı olarak bulundu. Uzun yıllar Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde araştırma görevlisi ve öğretim üyesi olarak çalıştı. Halen Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak Anayasa Hukuku, Siyasi Partiler Hukuku ve Anayasa Yargısı derslerini vermektedir. SETA Ankara bünyesinde yeni anayasa, hükümet sistemleri, yargı ve insan hakları alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca bu konularda çok sayıda Türkçe ve İngilizce kitap, makale, rapor ve analiz kaleme almıştır.

MERT H. AKGÜN

Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde almıştır. Yüksek lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü'nde "2017 Anayasa Değişiklikleri Sonrası TBMM'nin Yürütmeyi Denetim Araçları" başlıklı tez çalışmasıyla tamamlamıştır. Doktora çalışmalarına Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü'nde devam etmektedir. Araştırma alanları arasında hükümet sistemleri, yeni anayasa çalışmaları, demokratikleşme, yasama faaliyetleri, yargı reformu ve insan hakları yer almaktadır.

Yargı Reformunda Yeni Dönem

Cem Duran Uzun, Mert H. Akgün

2025-2029 arasını kapsayan ve 5 amaç, 45 hedef ile 264 faaliyetten oluşan Dördüncü Yargı Reformu Strateji Belgesi; hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, hukuki güvenlik, yargının etkinliği, güven ve memnuniyet, teknoloji destekli adalet, mesleki yetkinlik şeklinde altı tema etrafında şekillendirilmiştir. Özellikle makul sürede yargılama ve ceza adaleti sisteminin revizyonu strateji belgesinin en çok üzerinde yoğunlaştığı konu başlıklarıdır. Hedeflerin hayata geçmesi için önümüzdeki dönemde Meclisin peyderpey yargı yasa paketlerini kabul etmeye başlaması beklenmektedir.

Bu analizde strateji belgesi; yargı bağımsızlığı ve etkinliği, makul sürede yargılama, insan kaynağı kapasitesi, ceza adaleti sistemi, adalete erişim ve teknoloji destekli adalet şeklinde beş başlıkta ve somut hedefler ışığında analiz edilmektedir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN

www.setav.org